

Feiten en cijfers op een rij

Hoeveel lesbische vrouwen, homomannen, biseksuelen, transgenders en intersekse personen (LHBTI's) zijn er in Nederland? Hoe tolerant is de Nederlandse bevolking ten opzichte van lesbische vrouwen en homomannen? Wat is de mening van Nederlanders over biseksualiteit en transgenders? Komen LHBTI's uit de kast en hoe wordt daarop gereageerd? Wat is het effect van negatieve reacties op de gezondheid van LHBTI's?

Deze handreiking geeft antwoord op deze, en andere vragen. Alle feiten en cijfers rond de belangrijkste vraagstukken over lesbische vrouwen, homomannen, biseksuelen, transgenders en intersekse personen staan hier op een rij. De publicatie is onder meer geschikt voor ambtenaren en beleidsmedewerkers bij het ontwikkelen van LHBTI-beleid en voor docenten op agogische, zorg- en pedagogische beroepsopleidingen bij het lesgeven over LHBTI.

In deze handreiking

Aantallen	2
Acceptatie	4
Negatieve reacties en geweld	6
Uit de kast?	7
Welzijn en gezondheid	9
Literatuurlijst	11

Aantallen

Hoeveel lesbische vrouwen, homomannen, biseksuelen, transgenders en intersekse personen zijn er? Dat hangt ervan af wie we meetellen. Tellen we de mensen die zichzelf L, H, B, T of I noemen? Of tellen we mensen die uiting geven aan LHBTI-gevoelens in het dagelijks leven? We zouden ook alle mensen kunnen meetellen die zulke gevoelens hebben, of ze er nou wat mee doen of niet. Die laatste groep is veel groter dan de mensen die zichzelf LHBTI noemen en daar uiting

aan geven. Bij LHBTI gaat het altijd over deze drie aspecten: gevoel, gedrag en identiteit. Dat geldt ook als je dus op zoek gaat naar cijfers.

Lesbische, homo- en bi-volwassenen

In de *LHBT monitor 2016* zijn de cijfers uit drie landelijke onderzoeken gecombineerd: De *SCP Leefsituatie Index*, de *Leefstijlmonitor* en de *Veiligheidsmonitor*. Uit die combinatie

van cijfers blijkt dat 4 tot 7 procent van de volwassenen zich voelt aangetrokken tot iemand van hetzelfde geslacht. Ofwel, ongeveer 1 op de 15 volwassenen is LHB (*Kuyper, 2016*)

- Van de vrouwen noemt tussen de 1,8 en 3 procent zich lesbisch en tussen de 2,1 en 3,3 procent zich bi. Van de mannen noemt tussen de 2,7 en 4,4 procent zich homo en tussen de 0,7 en 2,2 procent zich bi. (*CBS & SCP in Kuyper 2016*)
- Het percentage vrouwen dat zegt zich (ook) seksueel aangetrokken te voelen tot vrouwen, bedraagt 18 procent, terwijl 13 procent van de mannen zegt zich (ook) seksueel aangetrokken te voelen tot mannen. (*Keuzenkamp & Lisdonk, 2012; Kuyper, 2006*)
- 13 procent van de vrouwen en 13 procent van de mannen heeft wel eens homo of lesbische seks gehad. (*Keuzenkamp & Lisdonk, 2012; Kuyper, 2006*)

- **Lesbisch:** vrouwen die zich (o.a. seksueel en relationeel) aangetrokken voelen tot vooral vrouwen.
- **Homo:** mannen die zich (o.a. seksueel en relationeel) aangetrokken voelen tot vooral mannen.
- **Biseksueel:** mensen die zich (o.a. seksueel en relationeel) aangetrokken voelen tot zowel mannen als vrouwen.
- **Transgender:** Transgender is een verzamelnaam voor mensen voor wie de hokjes 'man' en 'vrouw' niet vanzelfsprekend, of te beperkend, zijn en/of niet overeenkomen met hun identiteit en lichamelijke situatie. De grootste groep zijn vrouwen geboren met het lichaam van een jongen. Hen noemen we ook wel transvrouwen. De tweede grootste groep zijn mannen geboren met het lichaam van een meisje: ook wel transmannen. (*Keuzenkamp, 2012; Kuyper, 2011*).

LHBTI

Wist je dat de I staat voor Intersekse?

In Nederland wordt tegenwoordig de afkorting LHBTI gebruikt. De I staat voor Intersekse: een paraplu-term voor diverse aangeboren condities waarbij de ontwikkeling van het chromo-somale, gonadale (geslachtsklieren) of anatomische geslacht verschilt van de norm. Mensen met een intersekseconditie identificeren zich meestal als man óf vrouw. De oude naam hiervoor, (pseudo)hermafroditisme, wordt over het algemeen als kwetsend ervaren. Het Sociaal en Cultureel Planbureau schat dat 1 op de 200 mensen een intersekseconditie heeft. Dat betekent dat er ongeveer 85.000 mensen in Nederland zijn met een vorm van intersekse.

Er is nog weinig onderzoek gedaan naar Intersekse. Daarom zijn er geen onderzoeksgegevens verwerkt in deze handreiking over intersekse. Wel heeft Movisie onlangs een handreiking geschreven: www.movisie.nl/intersekse

Cijfers uit LHBT monitor 2016 – uitgesplitst per monitor

Seksuele oriëntatie naar sekse, bevolking 10 jaar of ouder, 2014	SCP – Leefsituatie Index (SLI) – cijfers 2014			Leefstijlmonitor (CBS i.s.m. RIVM (Gezondheids enquête/ leefstijlmonitor) en Rutgers (2014) SCP bewerking			Veiligheidsmonitor* 2014 (CBS)		
	Totaal	♂	♀	Totaal	♂	♀	Totaal	♂	♀
1. Uitsluitend seksegenoten (homoseksueel of lesbisch)	2,3	2,7	2,0	2,3	2,8	1,8	3,4	4,4	2,4
2. Zowel seksegenoten als andere sekse (bi-seksueel)	3,0	2,8	3,3	1,4	0,7	2,1	2,7	2,2	3,2
3. Uitsluitend andere sekse	88,0	89,2	86,9	89,6	92,0	87,3	76,6	80,2	73,0
4. Geen van beide	0,5	0,4	0,5	5,9	3,8	7,8	-	-	-
5. Weet niet	1,2	1,2	1,1	0,7	0,5	0,9	0,8	0,8	0,9
6. Wil geen antwoord geven	4,9	3,7	6,1	0,1	0,1	0,1	16,5	12,5	20,6
7. LHB o.b.v. bovenstaande (uitleg: geeft de optelsom weer van de percentages mensen die zich (in meer of mindere mate) aangetrokken voelen tot seksegenoten)	5,3	5,3	5,2	3,8	3,5	3,9	6,0	6,5	5,6
8. LHB o.b.v. ontbrekende waarden (uitleg: inclusief de gecodeerde percentages van de groep die weet niet/ wil geen antwoord geven heeft aangegeven)	5,8	5,8	5,8	4,0	3,7	4,3	7,3	7,5	7,1

Lesbische, homo- en biseksuele jongeren

- 4 procent van de jongens en 3 procent van de meisjes geeft aan zich ook, vooral of uitsluitend seksueel aangetrokken te voelen tot seksegenoten. Mogelijk liggen deze percentages nog wat hoger, want er is ook een groep jongeren die aangeeft het nog niet te weten, of voornamelijk maar niet exclusief op de andere sekse valt en deze groep is niet meegenomen. (*De Graaf, et al., in press,*)
- Een op de vijf meisjes en een op de elf jongens heeft wel eens seks gehad met iemand van hetzelfde geslacht of wil dat wel proberen. Van deze groep heeft van de meisjes de meerderheid dat (nog) niet gedaan, bij de jongens ongeveer de helft. (*De Graaf, Kruijer, Acker & Meijer, 2012*)

Transgenders

- Ongeveer 3,9 procent van de Nederlandse bevolking identificeert zich niet met het geslacht dat is geregistreerd bij de geboorte.
- Van de volwassen bevolkingsgroep heeft 0,6 à 0,7 procent een identiteit die niet overeenkomt met het geslacht dat bij hun geboorte is toegewezen. Dit betreft ongeveer 102.000 mensen
- Van de leerlingen in het voortgezet onderwijs voelt ongeveer 0,7 procent zich anders dan het toegewezen geslacht.
- Tussen 1995 en 2015 hebben in Nederland 1960 burgers hun geslachtsregistratie laten wijzigen bij de burgerlijke stand. Na de wetswijziging is dit aantal enorm gestegen van gemiddeld 80 per jaar naar 770 personen in 2015.
Bron: Kuyper 2017

Wat is wat?

Seksuele voorkeur: dit geeft aan tot wie men zich aangetrokken voelt. Het gaat onder andere om seksualiteit, intimiteit en relatievorming. De meeste bekende seksuele voorkeuren zijn heteroseksueel, homoseksueel (voor vrouwen ook wel lesbisch genoemd), biseksueel en a-seksueel.

Genderidentiteit: het gevoel dat iemand heeft over de eigen gender. Ieder mens heeft een genderidentiteit: man, vrouw, iets er tussenin, beiden of geen van beiden. Het gaat om iemands persoonlijke overtuiging. Als een genderidentiteit (hoe iemand zich van binnen voelt) niet helemaal overeenkomt met iemands lichaam (hoe men er van buiten uitziet), is iemand mogelijk *transgender*.

Genderexpressie: de manier waarop iemand 'mannelijke' en/of 'vrouwelijke' kanten van zichzelf in onder meer kleding en gedrag aan de buitenwereld laat zien. Als een vrouw of meisje als weinig 'vrouwelijk' en als een man of jongen als weinig 'mannelijk' wordt gezien, is deze persoon mogelijk *gender non-conform*.

Acceptatie

Nederland staat bekend als een van de meest tolerante landen ten aanzien van LHBTI's. Maar in hoeverre worden LHBTI's geaccepteerd door de Nederlandse bevolking? Bijna iedereen in ons land vindt dat homo's en lesbische vrouwen mogen leven zoals zij zelf willen. Het wordt lastiger wanneer het bijvoorbeeld over hun eigen kind gaat of wanneer homoseksueel gedrag zichtbaar is. Ook onder specifieke groepen blijft de acceptatie achter. Dit geldt onder meer voor jongeren, 70-plussers en mensen met een (streng-)religieuze achtergrond.

Acceptatie homo- en biseksualiteit onder volwassenen

- In Nederland vindt 92 procent van de bevolking dat homomannen en lesbische vrouwen het leven moeten kunnen leiden dat zij zelf willen. Vrouwen, 70-minners, hoger opgeleiden, niet-religieuzen en PvdA-, VVD-, GroenLinks-, SP- en D66-stemmers zijn relatief gezien

het meest positief over homoseksualiteit. (*Kuyper, 2015a*)

- Van de mensen die een keer per week of vaker naar de kerk gaan, is 42 procent positief over homoseksualiteit, terwijl dit onder mensen die nooit naar de kerk gaan 80 procent is. (*Keuzenkamp & Kuyper, 2013*)
- Zichtbaar homo- of biseksueel-zijn in de openbare ruimte kan soms een probleem zijn. 32 procent van de bevolking vindt het aanstootgevend als een mannekoppel elkaar zoent terwijl dit bij een man-vrouwkoppel maar 12 procent is. (*Kuyper, 2016*)
- Vinden ouders het een probleem als hun kind homoseksueel is? Onder Marokkaanse en Turkse ouders vindt drie op de vier dat inderdaad, net als bijna een op de drie Antilliaanse en Surinaamse ouders, tegenover een op de zes autochtone ouders. (*Huijink, 2014*)
- Ten aanzien van lesbische vrouwen, homomannen en biseksuelen is 70 procent van de Nederlanders positief,

23 procent is neutraal en 7 procent is negatief. Acht jaar geleden was nog 15 procent van de Nederlandse bevolking 'homonegatief'. Dit percentage is dus gehalveerd. Steeds meer Nederlanders hebben uitgesproken positieve opvattingen over homoseksualiteit en bisexualiteit. (Kuyper, 2016)

Acceptatie homo- en bisexualiteit onder jongeren

- Onder jongeren ligt de acceptatie van homoseksualiteit lager dan onder volwassenen. Maar ook onder jongeren is het percentage dat uitingen van homoseksualiteit afkeurt, sterk gedaald. In 2012 keurde de helft van de jongens en een kwart van de meisjes het af als twee jongens elkaar zoenen op straat. In 2017 is dat percentage vrijwel gehalveerd naar 27 procent van de jongens en 13 procent van de meisjes. (De Graaf, et al., in press)
- Tegelijkertijd geeft 18 procent van de jongeren aan geen homo als vriend te willen, en 13 procent accepteert geen vriendschap met een lesbisch meisje (Scholte, et al., 2016)
- Deze lage acceptatie geldt in het bijzonder onder jongens, lager opgeleiden, jongeren die meer pestgedrag vertonen en die minder homo- en bisexuelen kennen. Dit geldt ook voor jongeren die gelovig zijn, die christelijk of islamitisch zijn opgevoed, van wie de vriendenkring weinig etnische diversiteit kent en die negatief staan ten opzichte van migranten. Het geldt ook voor jongeren met conservatieve opvattingen over man-vrouwrollen en jongeren die het minder accepteren als mensen zich niet conform genderrollen gedragen. (Collier, et al. 2014; Roos et al. 2014)
- 24 procent van de jongeren vindt dat jongeren die lesbisch, homo of bi zijn hierover open kunnen zijn op de middelbare school. 18 procent denkt dat zij alleen open kunnen zijn tegen vrienden en 9 procent denkt dat zij dit aan niemand moeten vertellen (Scholte, e.a. 2016)

Acceptatie transgenders onder volwassenen

- 14 procent van de bevolking is tegen operaties en hormoonbehandelingen voor transgenders, ook als zij hier goed over nadenken.
- 15 procent van de bevolking gaat liever niet om met mensen die niet duidelijk man of vrouw zijn.
- 25 procent vindt dat er iets mis is met mensen die niet duidelijk man of vrouw zijn.
- Meer dan een kwart van de volwassenen (26 à 27 procent) weet niet zeker of zij de vriendschap in stand wil houden als blijkt dat hun beste vriend(in) transgender is en zijn/haar lichaam wil aanpassen aan het gewenste geslacht door middel van operaties en hormoonbehandeling.

- Ten aanzien van transgenders is 51 procent van de Nederlanders positief, 39 procent is neutraal en 10 procent is negatief.

Bron: Kuyper, 2016, Kuyper 2015a

Acceptatie transgenders onder jongeren

- 15 tot 25 procent van de jongeren keurt het af wanneer een transgender het lichaam wil aanpassen aan het gewenste geslacht door middel van operaties en hormoonbehandeling.
- Ten aanzien van transgenders is 45 procent van de jongeren positief, 11 procent is negatief en de rest weet het niet of is neutraal.

Bron: Kuyper, 2015b

Negatieve reacties en geweld

Wat merken LHBT's van het feit dat seksuele en genderdiversiteit nog niet helemaal geaccepteerd worden? Lesbische vrouwen, homomannen, biseksuelen en transgenders – zowel volwassenen als jongeren – kunnen te maken krijgen met scheldpartijen, pesterijen, seksueel geweld, bedreigingen en fysiek geweld omdat ze LHBT-zijn. Dit geweld kan zowel thuis plaatsvinden als op school, op het werk, in de buurt of in de openbare ruimte. Meestal melden zij deze gewelddadigheden niet bij de politie.

Lesbische, homo- en bi-volwassenen

- LHB-volwassenen zijn vaker slachtoffer van een misdrijf dan heteroseksuelen. Ook voelen zij zich onveiliger in hun eigen wijk. (CBS, 2013)
- Een op de vijf LHBT's heeft in de twaalf maanden voorafgaand aan een onderzoek van de UvA LHBT-gerelateerd geweld meegemaakt. (Feddes, R. & Jonas, K. 2016)
- In 2013 waren er in de stad Amsterdam 535 meldingen van anti-LHBT discriminatie. Dat is gemiddeld een à twee meldingen per dag. Bij meer dan een derde van deze gevallen was sprake van fysiek geweld. (Politie, 2014)
- Uit een landelijke steekproef van het SCP blijkt dat als LHBT's het slachtoffer worden van fysiek geweld nog geen derde aangifte of melding doet bij de politie. Het werkelijke cijfer ligt in Amsterdam, net als in andere steden, dus waarschijnlijk veel hoger dan dat de cijfers van de politie aangeven. (Segerink, 2013)

- Geweld tegen LHBT's vindt niet alleen in de openbare ruimte plaats. Ook op school, werk of thuis kunnen mensen slachtoffer worden van geweld. Soms gebruiken ouders geweld tegen hun kind als zij merken deze lesbisch, homo, bi of transgender is. Dit kan bijvoorbeeld het in traditionele families waar de familie-eer hoog gehouden wordt. Dit geweld wordt ook wel eergere-lateerd geweld genoemd. (Brennink-meijer, et al 2009; Cense, 2013)

Lesbische, homo- en bi-jongeren

- Lesbische, homo- en bi-leerlingen lopen meer risico op het ervaren van geweld binnen de school dan heteroseksuele leerlingen. (Mooij et al. 2012)
- Het percentage lesbische, homo- en bi-leerlingen dat wekelijks, of zelfs dagelijks, door leeftijdsgenoten wordt gepest, is twee keer hoger dan het percentage heteroleerlingen dat te maken krijgt met pesterijen. Ook meisjes die worden gezien als mannelijk en jongens die worden gezien als vrouwelijk worden vaker gepest dan andere leerlingen (Scholte et al., 2016)
- De helft van de lesbische, homo- en bi-jongeren van wie iemand op de hoogte is van hun seksuele voorkeur, kreeg hierover in het afgelopen jaar een negatieve reactie, van onder meer buurtbewoners, collega's en onbekenden op straat. (Kuyper, 2015b)
- Veel meer homoseksuele jongeren dan heteroseksuele jongeren beschouwen zich zelf als gender non-conform: een meisje dat (ook) mannelijk gedrag vertoont en een jongen die (ook) vrouwelijk gedrag vertoont. Gender non-conform zijn, kan gepaard gaan met meer negatieve bejegening van leeftijdsgenoten. Dit geldt in het bijzonder voor de jongens wanneer zij zich 'vrouwelijk' gedragen. (Baams et al.,

2013; Beusekom et al., 2014; Beusekom, et al. 2012)

- Homojongens en biseksuele meisjes hebben vaker te maken seksuele grensoverschrijding: seksueel gedrag (zoals aanrakingen, zoenen of seks) dat zij als ongewenst ervaren. (Rutgers WPF, 2013; Vermey, et al. 2014)

Transgendervolwassenen

- Bijna vier van de tien transgenders had een negatieve ervaring in de openbare ruimte, in het jaar voorafgaand aan onderzoek van het SCP in 2012. (Keuzekamp, 2012) Ervaren onveiligheid is een belangrijke voorspeller van verminderd welzijn. (Kuyper, 2017)
- Uit een steekproef van Transgender Netwerk Nederland blijkt dat een derde van de transgenders maandelijks beledigd wordt vanwege het feit dat zij transgender zijn. Ook heeft 43 procent in het afgelopen jaar ten minste een evident gewelddadig incident meegemaakt. Meer dan de helft van de respondenten (54 procent) heeft een van bovenstaande incidenten of allebei meegemaakt. (Oosterhout & Allink, 2015)
- 87 procent van de transgenders die ernstige incidenten meemaakten (bedreiging, vernieling, lichamelijk aangevallen of seksueel lastiggevallen), heeft dit nergens officieel gemeld. (Keuzekamp, 2012)
- Transgendervolwassenen zijn vaker slachtoffer van seksuele grensoverschrijding: seksueel gedrag (zoals aanrakingen, zoenen of seks) dat zij als ongewenst ervaren. (Rutgers WPF, 2013)

Transgenderjongeren

- Van de transgenders die 'uit de kast' zijn en naar school gaan, geeft bijna de helft (43 procent) aan slachtoffer te zijn van verbaal geweld, en één op de vijf slachtoffer van grof lichamelijk geweld. (Scholte et al., 2016)
- Jongens die zich 'meisjesachtig' gedragen en meisjes die zich 'jongensachtig' gedragen, worden meer gepest dan andere jongeren. (Beusekom et al. 2014; Beusekom, et al. 2012)
- Uit focusgroepen met een kleine groep transgenderjongeren blijkt dat deze jongeren onder meer te maken krijgen met roddelen, flauwe opmerkingen, schelden, negatieve opmerkingen online, staren, negeren, buitensluiten en fysieke aanvallen vanwege hun genderidentiteit. (Thio et al., 2015)

Uit de kast?

Bij jongeren begint 'uit de kast komen' vaak met de vraag in hoeverre zij open willen zijn tegenover hun vrienden en hun ouders. Maar daarmee is 'uit de kast komen' niet klaar. Als je LHBT bent, vraag je je in verschillende situaties telkens opnieuw af wat je over jezelf vertelt en laat zien. Veel lesbische vrouwen, homomannen en biseksuelen in Nederland zijn open naar hun omgeving over hun seksuele voorkeur, maar zij lopen niet allemaal hand in hand met hun partner over straat. En als je opgroeit in een behoudende traditionele cultuur is 'uit de kast komen' meestal niet je streven. Voor transgenders betekent 'uit de kast komen' leven zoals je werkelijk bent. Niet iedereen neemt die stap.

Lesbische, homo- en bi-volwassenen

- Meer dan de helft van de homomannen en lesbische vrouwen raakt hun partner in het openbaar (soms) niet aan uit angst voor negatieve reacties. Bijna een kwart van de homomannen mijdt ook om die reden bepaalde plekken en mensen. (Kooiman & Keuzenkamp, 2012)
- Ruim 80 procent van de homoseksuele mannen en lesbische vrouwen is tegenover collega's open over hun seksuele voorkeur. (Keuzenkamp & Oudejans, 2011)
- Biculturele homoseksuele mannen, lesbische vrouwen en biseksuelen hebben verschillende strategieën om

met homonegatieve normen vanuit hun sociale omgeving om te gaan. Zij vertellen aan hun ouders en familie meestal niets over hun seksuele voorkeur. Sommigen verhuizen bijvoorbeeld naar een andere stad waar ze open kunnen zijn over hun seksuele voorkeur, iets dat ze in hun ouderlijk huis niet kunnen. (Cense, 2013)

- Ongeveer een derde van de LHB-ouders (55-plus) is tegen niemand open over zijn of haar seksuele voorkeur. De 55-plus vrouwen zitten vaker in de kast dan de mannen. (Van Lisdonk & Kuyper, 2015)

Lesbische, homo- en bi-jongeren

- Bijna een op de vier jongens en een op de vijf meisjes vertelt aan niemand dat zij (ook) op mensen van de eigen sekse valt. (Kuyper, 2015b)
- Van 32 procent van de lesbische, homo- en bi-leerlingen weet niemand op school van hun seksuele voorkeur en bij bijna een kwart weet maar één iemand of een paar leerlingen ervan. (Kuyper, 2015b)
- Het openlijk delen van persoonlijke gevoelens en ervaringen met vrienden tijdens face-to-face-ontmoetingen kan een positieve rol spelen voor jongeren die zich aangetrokken voelen tot personen van dezelfde sekse: deze jongeren hebben minder last van angst en depressie dan jongeren die niet hun gevoelens delen. (Kaufman, et al. 2015)

Transgendervolwassenen

- Zeker 10 procent van de transgenders leeft niet volgens de eigen genderidentiteit en zit daarmee 'in de kast'. Dit aantal is vermoedelijk hoger omdat

transgenders die (nog) 'in de kast zitten', waarschijnlijk minder meedoen aan onderzoek dat specifiek gericht is op transgenders. (Keuzenkamp, 2012)

- 45 procent van de transgenders is niet open naar collega's over hun transgender-zijn aldus een onderzoek uit 2012. (Keuzenkamp, 2012)
- Vier van de vijf transgenders uit dezelfde steekproef van Transgender Netwerk Nederland aangeven maandelijks beledigd te worden of minstens één evident gewelddadig incident te hebben meegemaakt, passen hun gedrag aan vanwege (gevoelens van) onveiligheid. Bijvoorbeeld: stoppen met sporten, vermijden winkels of andere mensen. (Oosterhout & Allink, 2015)

Transgenderjongeren

Van de transgenders die thuis wonen bij hun ouders (niet alleen jongeren, maar ook volwassenen) is 62 procent 'uit de kast' naar de ouders en leeft thuis volgens de eigen genderidentiteit. (Keuzenkamp, 2012)

Bicultureel

'Bicultureel' betekent dat jij jezelf thuis voelt bij twee of meer culturen. Bijvoorbeeld Turks en Nederlands of Chinees en Nederlands.

Welzijn en gezondheid

Hoe staat het met de gezondheid en het welzijn van LHBT's? Dat is een belangrijke vraag, want uit verschillende studies blijkt dat negatieve reacties en het hebben van een slechte gezondheid of een verminderd gevoel van welzijn vaak samengaan. Het blijkt ook dat hulpverleners en andere sociale professionals niet altijd op de hoogte zijn van de seksuele voorkeur of genderidentiteit van hun cliënten.

Lesbische, homo- en bi-volwassenen

- Gemiddeld hebben lesbische vrouwen en homomannen vaker last van psychische klachten dan de rest van de bevolking. Depressie komt vaker voor, net als het gebrek aan zelfacceptatie en het gebrek aan acceptatie door hun ouders. Ook het meemaken van negatieve reacties en een gebrek aan genderconformiteit dragen bij aan een slechtere psychische gezondheid onder homomannen en lesbische vrouwen. Het hebben van een partner van dezelfde sekse levert juist een positief effect op iemands psychische gezondheid. (Kooiman, 2012)
- Zelfmoord komt onder LHBT's veel vaker voor dan onder niet-LHBT's. Van de lesbische, homo- en biseksuele vrouwen en mannen deed 8 procent wel eens een zelfmoordpoging en bijna de helft dacht wel eens aan zelfmoord. (Kooiman, 2012)
- Bijna een derde (30 procent) van de 55-plussers die lesbisch, homo of bi is, heeft ooit aan zelfmoord gedacht. Onder de hetero 55-plussers is dit 22 procent. Zelfmoordpogingen worden meer dan twee keer zo vaak gerapporteerd door deze lesbische, homo- en bi-ouders in vergelijking met hetero-ouders. (Kuyper & Van Lisdonk, 2015)
- Ouders die lesbisch, homo- of bi-zijn, lopen grotere kans op eenzaamheid dan hun heteroseksuele leeftijdsgeno-

ten. (Fokkema & Kuyper, 2009; Kuyper & Fokkema, 2010; Kuyper & Van Lisdonk, 2015; Meerendonk, et al., 2003)

- Lesbische, homo- en bi-ouders die deelnamen aan een SCP-onderzoek en negatieve reacties ontvingen op hun seksuele voorkeur, blijken meer risico te lopen op eenzaamheid en psychische problemen. Ook hebben deze ouders een negatievere kijk op hun levenssituatie ten opzichte van twintig jaar geleden en zijn zij minder positief over (mantel)zorg in de toekomst. (Kuyper & van Lisdonk, 2015)
- 55-plussers die lesbisch, homo of bi zijn, zijn ruim twee keer zo vaak arbeidsongeschikt dan hetero 55-plussers. (Kuyper & Van Lisdonk, 2015)
- Meer dan de helft van de lesbische, homo- en bi-ouders vindt het belangrijk dat aan verzorgend en verplegend personeel informatie over homo- en biseksualiteit wordt verstrekt. Ook wil zo'n 45 procent graag een LHBT-vertrouwenspersoon in een verpleeg- of verzorgingshuis. Zo'n 12 tot 13 procent verwacht dat zorgverleners nu niet goed omgaan met het feit dat zij lesbisch, homo of bi zijn. (Kuyper & Van Lisdonk, 2015)
- Uit een verkennende studie onder homoseksuelen met een verstandelijke beperking blijkt dat acht van de 21 geïnterviewde ontevreden is over de steun die zij krijgen vanuit professionals. Zij zijn vaak wel tevreden met de steun die zij krijgen van professionals die zelf lesbisch, homo of bi zijn. (Stoffelen, et al. 2014)

Lesbische, homo- en bi-jongeren

- Lesbische, homo- en bi-leerlingen hebben ruim twee keer zo vaak emotionele problemen, gedragsproblemen en problemen met hyperactiviteit. (Kuyper, 2015b)

Stress of spanningen omdat je 'anders' bent, noemt men 'minderheidsstress'. Negatieve reacties, en de angst daarvoor, maar ook verminderde zelfacceptatie en 'in de kast zitten', kunnen voor deze stress zorgen, wat negatieve gevolgen kan hebben voor je gezondheid.

Bron: Meyer, 2003.

- Het negatief bejegenen van jongeren vanwege het LHBT-zijn door leeftijdsgenoten gaat samen met een verminderde psychische gezondheid, meer schoolgerelateerde problemen en meer middelengebruik. (Beusekom, et al. 2014; Collier, et al. 2013)
- Zelfmoord komt onder lesbische, homo- en biseksuele jongeren 4,5 keer vaker voor dan onder heteroseksuele jongeren. (Kuyper, 2015b) Negatieve reacties van leeftijdsgenoten op school blijkt, in vergelijking met negatieve reacties van gezinsleden en vreemden, de belangrijkste voorspeller. (Bergen, et al. 2015)
- Veel meer homoseksuele dan heteroseksuele jongeren beschouwen zichzelf als gender non-conform: een meisje dat (ook) mannelijk gedrag vertoont en een jongen die (ook) vrouwelijk gedrag vertoont. Gender non-conform zijn gaat gepaard met meer stress doordat deze jongeren te maken krijgen met negatieve reacties. (Beusekom, et al., 2012; Beusekom, et al., 2014; Collier, et al. 2013)
- Steun van medeleerlingen bij pesten is belangrijk. Als jongeren gepest worden op school omdat ze (ook) vallen op jongeren van het zelfde geslacht, maar steun krijgen van een medeleerling, dan hebben zij meer zelfwaardering. (Bergen & Spiegel, 2015)

- Lesbische, homo- en biseksuele jongeren worden niet altijd opgemerkt in de jeugdzorg, het jeugdwelzijn of de jeugd-ggz: 41 procent van de professionals, zo blijkt uit een vragenlijstonderzoek, weet niet hoe je signaleert dat een jongere met lesbische, homo- of biseksuele gevoelens worstelt. (Emmen, et al., 2015)
- 60 procent van de professionals die vermoeden dat jongeren lesbisch, homo of biseksueel zijn, maken dit niet bespreekbaar. De meest genoemde reden om seksuele voorkeur niet te bespreken is: "Ik vind het niet nodig als het geen probleem is." (Emmen, et al., 2015)
- Van de professionals die weleens LHB-jongeren hebben begeleid en bekend zijn met de verwijsmogelijkheden, verwijst meer dan acht op de tien soms of nooit door naar specifieke hulpverlening. (Emmen, et al., 2015)

Transgendervolwassenen

- Twee derde van de transgenders, die deelnamen aan een onderzoek van het SCP in 2012, is eenzaam te noemen. Een kwart is zelfs sterk eenzaam. Dit aantal ligt veel hoger dan bij de rest van de bevolking waar ongeveer 10 procent zich sterk eenzaam voelt. (Keuzenkamp, 2012)
- Gemiddeld hebben transgenders meer last van psychische problemen dan anderen. Deze problemen nemen toe

bij werkeloosheid, arbeidsongeschiktheid, een laag inkomen en geen partner hebben. (Keuzenkamp, 2012)

- Transgenders die hun transitie hebben voltooid, hebben het minst last van psychische problemen. (Keuzenkamp, 2012)
- Transgenderpersonen voeren veel vaker een eenpersoonshuishouding (50 procent) dan de algemene bevolking (17 procent) en wonen vaker in stedelijke gebieden. (Kuyper, 2017)
- De sociaal economische situatie van transgenders is ongunstig. Zij kampen met hoge werkloosheid en arbeidsongeschiktheid, (62 tegenover 41 procent), 50 procent van de transgenders heeft een laag inkomen (30 tegenover 53 procent). (Kuyper, 2017)
- Diverse vormen van sociale steun hebben een direct positief effect op het welzijn van transgenders. (Kuyper, 2017)
- Transgenderpersonen die contact hebben met andere transgenders of deel uitmaken van een transgendergroep hebben minder psychische problemen. (Kuyper, 2017)
- Ook al zijn de transgenders die deelnamen aan het SCP-onderzoek gemiddeld hoger opgeleid, een derde van de alleenstaande transgenders heeft een inkomen dat onder de armoedegrens ligt. Dat percentage ligt veel hoger dan bij de 14 procent alleenstaanden onder de rest van de bevolking.

- 21 procent van de transgenders, die meededen aan het SCP-onderzoek deed een zelfmoordpoging en 69 procent dacht wel eens aan zelfmoord. (Keuzenkamp, 2012)
- Een kwart van de transgenders die meedeed aan de steekproef van Transgender Netwerk Nederland geeft aan professionele hulpverlening te krijgen vanwege geweld en belediging. (Oosterhout & Allink, 2015)

Transgenderjongeren

- 73 procent van de transgenderjongeren, zo blijkt uit een kleine steekproef, heeft te maken met psychische problemen. (Keuzenkamp, 2012)
- Met transgenderjongeren die puberteitsremmers krijgen en uitzicht hebben op operaties en hormoonbehandeling gaat het juist goed, zo blijkt uit onderzoek onder de jongeren die bij het VUmc-genderteam komen. (Vries, 2010)
- Wanneer je als meisje wordt gezien als mannelijk en als jongen als vrouwelijk gaat dit gepaard met meer negatieve reacties. Deze ervaringen dragen bij aan een lager psychologisch welzijn. (Baams, et al. 2013; Baams & Bos, 2014)
- 64 procent van de professionals die meededen aan een vragenlijstonderzoek in jeugdwelzijn, jeugdhulp en de jeugd LVB-sector, weet niet hoe je signaleert dat een jongere worstelt met transgendergevoelens. (Emmen, et al. 2015)
- 71 procent van deze professionals die vermoeden dat een jongere transgender is, maken dit niet bespreekbaar. De belangrijkste redenen hiervoor zijn: "Ik wil de jongere niet in verlegenheid brengen." (35 procent) en: "Ik ben bang dat ik het verkeerd heb" (29 procent), en: "Ik wil het onderwerp niet bijzonder of anders maken" (28 procent). Iets minder dan acht op de tien professionals verwijst transgenderjongeren soms of nooit door, ook niet wanneer zij dit in het belang van de jongere achten. (Emmen, et al. 2015)

Literatuurlijst

- Baams, L., Beek, T., Hille, H., Zevenbergen, F.C., & Bos, H.M.W. (2013). Gender nonconformity, perceived stigmatization, and psychological well-being in Dutch sexual minority youth and young adults: A mediation analysis. In: *Archives of Sexual Behavior*, 42 (5), 765-773. Doi: 10.1007/s10508-012-0055-z.
- Baams, L. & Bos, H.M.W. (2014). Gender non-conformiteit, stigmatisering, en psychologisch welzijn van Nederlandse lesbische, homoseksuele en biseksuele jongeren. In: *Tijdschrift voor Seksuologie*, 38 (2), pp 86-94.
- Bergen, D. & Spiegel, T. (2015). De moeite waard? Acceptatie van seksuele diversiteit op school en de zelfwaardering van lesbische, homoseksuele en biseksuele jongeren. *Pedagogiek*. 25e jaargang. 2. 2015.
- Blauw, J. (2014). *Onderzoek biseksualiteit: beschrijvingen van de resultaten, factsheet en persbericht*. Amsterdam: Amsterdam Pink Panel.
- Beusekom, G. van, Roodenburg, S.C. & Bos, H.M.W. (2012). De rol van seksuele aantrekking tot hetzelfde geslacht en gender non conformiteit in relaties van adolescenten met leeftijdgenoten. In: *Kind en Adolescent*, 33, 251-263, doi:10.1007/s12453-012-0031-3.
- Beusekom, G. van, Collier, K., Bos, H.M.W., & Sandfort, T.G.M. (2014). Een literatuurstudie naar de psychosociale uitkomsten van negatieve bejegening door leeftijdgenoten gerelateerd aan de seksuele oriëntatie of gender identiteit/expressie van jongeren. In: *Tijdschrift voor Seksuologie*, 38 (2), pp 49-57.
- Beusekom, G. van, Baams, L., Bos, H.M.W., Overbeek, G. & Sandfort, T.G.M. (2015). Gender Nonconformity, Homophobic Peer Victimization and Mental Health: How Same-Sex Attraction and Biological Sex Matter. In: *The Journal of Sex Research*.
- Bergen, D. van, & Spiegel, T. (2014). 'Their Words cut me Like a Knife': coping responses of Dutch lesbian, gay and bisexual youth to stigma. *Journal of Youth Studies*, 1346-1361.
- Bergen, D. van, & Lisdonk, J. van, (2010). Een blik op homojongeren: huidig beeld en de toekomst. In: Keuzenkamp, S. (red) (2010) *Steeds gewoner, nooit gewoon. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. (2010). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Brenninkmeijer, N., Geerse, G. & Roggeband, C. (2009). *Eergerelateerd geweld in Nederland. Onderzoek naar de beleving en aanpak van eergerelateerd geweld*. Den Haag: SDU uitgevers.
- Cense, M. (2013). *Over diplomaten en activisten. Strategieën rondom seksuele identiteit van biculturele lesbische vrouwen, homoseksuele mannen en biseksuelen*. Utrecht: Rutgers WPF.
- Collier K.L., Beusekom, G., Bos, H.M.W. & Sandfort, T.G.M. (2013). Sexual orientation and gender identity/expression related peer victimization in adolescence: a systematic review of associated psychosocial and health outcomes. In: *Journal of Sex Research*, 50 (3-4), pp 299-317.
- Collier, K.L., Bos, H.M.W., Merry, M.S. & Sandfort, T.G.M. (2014). Gender, Ethnicity, Religiosity and Same-sex Sexual Attraction and the Acceptance of Same-sex Sexuality and Gender Non-conformity. *Sex Roles*, 68, pp 724-737.
- Emmen, M., Felten, H., Addink, A., Bakker, P.P., Boote, M. & Keuzenkamp, S. (2015). Jong en anders. Onderzoek naar aandacht voor lesbische, homo en biseksuele jongeren, transgenderjongeren en jongeren met een interseks conditie in de jeugdsector. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice* – 2015 – Volume 24, Issue 3.
- Feddes, R. & Jonas, K. (2016). LGBT Hate Crime, Psychological Well-Being, and Reporting Behaviour: LGBT Community and Police Perspectives. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam,
- Fokkema, T., & Kuyper, L. (2009). The relationship between social embeddedness and lowliness among older lesbian, gay, and bisexual adults in the Netherlands. *Archives of Sexual Behavior*, 38, 264-275.
- Geerdinck, M., Muller, L., Verkleij, C., en van Weert, C. (2011). *Transseksuelen in Nederland. Is er sprake van ongelijkheid?* Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Graaf, de H., Kruijer, H., Acker, J. van & Meijer, S. (2012). *Seks onder je 25e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012*. Delft: uitgeverij Eburon.
- Graaf, H. de, Nikkelen, S., Borne, M. Van den, Twisk, D., & Meijer, S. (in press). Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017. Delft: Eburon.
- Huijnk, W. (2014). *De acceptatie van homoseksualiteit door etnische en religieuze groepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kaufman, T., Baams, L. & Bos, H. (2015). Communicatie met ouders en vrienden als buffer tegen symptomen van angst en depressie voor same-sex attracted jongeren. *Pedagogiek*. 25e jaargang. 2. 2015.
- Keuzenkamp, S. (red.) (2010). *Steeds gewoner, nooit gewoon. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*. (2010). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S. (2012). *Worden wie je bent. Transgenders in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S., Kooiman, N., & Lisdonk, J. van (2012). *Niet te ver uit de kast. Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S. & L. Kuyper (2013). *Acceptatie van homoseksuelen, biseksuelen en transgenders in Nederland 2013*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kooiman, N. & Keuzenkamp, S. (2012). Veilig over straat? In: Keuzenkamp, S., Kooiman, N., & Lisdonk, J. van (2012). *Niet te ver uit de kast. Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kooiman, N. (2012). Zelfacceptatie, psychisch welbevinden en suicidaliteit.

- In: Keuzenkamp, S., Kooiman, N. & Lisdonk, J. van (2012). *Niet te ver uit de kast. Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kuyper, L. (2006). Seksualiteit en seksuele gezondheid bij homo- en biseksuelen. In: Bakker, F. & Vanwesenbeeck, I. (red.), *Seksuele gezondheid in Nederland 2006* (p. 167-188). Delft: Eburon.
 - Kuyper, L. & Fokkema, T. (2011). Minority stress and mental health among Dutch LGBs: Examination of differences between sex and sexual orientation. *Journal of Counseling Psychology*, Vol 58(2).
 - Kuyper, L. (2012). Transgenders in Nederland: Prevalentie en attitude. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 36 (2), pp 129-135.
 - Kuyper, L. (2015a). *Wel trouwen, niet zoenen. De houding van de Nederlandse bevolking tegenover lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen 2015*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
 - Kuyper, L. (2015b). *Jongeren en seksuele oriëntatie. Ervaringen van en opvattingen over lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele jongeren*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
 - Kuyper, L. 2017 *transgenderpersonen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
 - Lisdonk, J. van & Kuyper, L. (2015). *55-plussers en seksuele oriëntatie. Ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele 55-plussers*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
 - Kuyper, L. (2016). *LHBT Monitor 2016. Opvattingen over en ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
 - Kuyper, L. (2017). *Transgender personen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
 - Mooij, T., Fettelaar, D., & Wit, W. de (2012). *Sociale onveiligheid van LHB schoolpersoneel en LHB leerlingen: Brochure*. Nijmegen: ITS, Radboud Universiteit Nijmegen.
 - Oosterhout, E. van, & Allink, A. (2015). *Veilig, zolang men het niet merkt... Een onderzoek naar de veiligheid van transgender personen in de openbare ruimte in Nederland*. Amsterdam: Transgender Netwerk Nederland.
 - Rutgers WPF (2013). *Wat maakt het verschil? Diversiteit in de seksuele gezondheid van LHBT's*. Utrecht: Rutgers WPF.
 - Segerink, R. (2013). *Anti-homogeweld in Nederland Analyse van (dreiging van) fysiek anti-homogeweld*. Driebergen: Politie Landelijke Eenheid.
 - Scholte, R., Nelen, W., Wit, W. De & Kroes, G. (2016). *Sociale veiligheid in en rond scholen*. Nijmegen: Praktikon B.V.
 - Stoffelen, J. M. T., Kok, G., Hospers, H., & Curfs, L. M. G. (2013). Homosexuality among people with a mild intellectual disability: An explorative study on the lived experiences of homosexual people in the Netherlands with a mild intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 57, 257-267.
 - Thio, S., Bos, H., Wormgoor, T. & Kaufmann, R. (2015). Ervaren stigmatisering onder transgenderjongeren in Nederland. *Pedagogiek*. 25e jaargang. 2. 2015.
 - Vermey, K., Graaf, H. de & Bakker, B. (2014). Verschillen in seksuele (on) gezondheid tussen homo, hetero- en biseksuele jongeren. In: *Tijdschrift voor Seksuologie*, 38 (2).
 - Vries, A. (2010). *Gender Dysphoria in Adolescents; Mental Health and Treatment Evaluation*. Proefschrift. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Online literatuur

- CBS: Homoseksuelen voelen zich onveilig en zijn vaker slachtoffer (2014). www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2013/26/homoseksuelen-voelen-zich-onveilig-en-zijn-vaker-slachtoffer
- Rutgers, Samenvatting Seks onder je 25e (2017). www.seksonderje25e.nl

Colofon

Auteurs: Hanneke Felten & Else-Marije Boss

Redactie: Mariette Hermans

Fotografie: Dianne van Velden, iStock, 123rf.com, Marc Driessen

Vormgeving: Ontwerpburo Suggestie & illusie

Drukwerk: LibertasPascal

Downloaden: www.lhbt-emancipatie.nl

Utrecht, september 2017 (update)

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

© MOVISIE, kennis en aanpak van sociale vraagstukken, 2017

Postbus 19129 * 3501 DC Utrecht

T 030 789 20 00 * info@movisie.nl

Deze publicatie is mogelijk gemaakt door financiering van het ministerie van VWS.